

УДК 351.746.2

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2023.19.22>

Полковніков В. Г.

аспірант

*Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. В системі кримінального судочинства суб'єкти владних повноважень чітко визначені на основі об'єктивної реальності та тисячолітньої традиції правознавства. До таких суб'єктів відносяться прокурор та слідчий. Саме до процесуальної компетенції останнього відноситься головне навантаження щодо здійснення досудового розслідування. Без якого неможливо забезпечити відновлення прав, свобод та інтересів потерпілих від кримінальних злочинів та притягнення винних у їх скоєнні до кримінальної відповідальності.

Відповідно, правовий статус слідчого є вагомою категорією кримінального процесу та правознавства в цілому. Адже, від досконалості доктринального опису, законодавчого закріплення та правозастосовчої реалізації статусу слідчого напряму залежить ефективність та справедливість рішень винесених в ході кримінального судочинства. Серцевину правового статусу слідчого складає процесуальна його частина, що встановлюється на основі норм кримінального процесу. В умовах сьогодення на процесуальний статус слідчого слід поглянути по-новому. Адже у кримінальному судочинстві існують ряд нових викликів, які вимагають свого переосмислення.

Огляд останніх досліджень і публікацій. До наукової проблеми правового статусу слідчого звертали свою увагу вчені правники В. Бачинін, І. Басиста, Ю. Белоусов, Д. Бялковський, В. Галаган, В. Галуцько, В. Журавський, О. Литвинчук, І. Єрмоєнко, О. Зайцев, І. Зінковський, О. Кіпер, О. Кінаш, Б. Кова-

ренко, М. Копетюк, В. Кушнерьов, М. Панов, С. Пшенічко, М. Новікова, О. Олішевський, С. Охріменко, І. Савляк, Ю. Скрипіна, М. Смирнов, Б. Теплицький, А. Туманянц, М. Цуцкірідзе, А. Чичиркін, С. Шаренко, Л. Яворська та ін. Проте, безпосередньо зазначені вчені до проблеми принципів правового статусу слідчого в Україні не звертались. Проте, безпосередньо зазначені вчені до проблеми кримінально процесуального правового статусу слідчого в Україні не звертались.

Мета статті полягає в тому щоб на основі теорії кримінального процесу, теорії права виявити та діючого законодавства розкрити процесуальний статус слідчого органу досудового розслідування в Україні.

Виклад основних положень. На думку О. Литвинчук, процесуальний статус слідчого це системи закріплених у кримінально-процесуальному законі функцій, прав і обов'язків, процесуальних гарантій діяльності та відповідальності слідчого за порушення норм цього закону, що відображає його фактичне положення у взаємовідносинах з іншими учасниками кримінального процесу в ході провадження досудового слідства. На думку вченого, єдиною процесуальною функцією слідчого повинна стати функція розслідування. Тому необхідно виключити із його повноважень дії і рішення щодо порушення кримінальної справи, формулювання обвинувачення, закриття кримінальної справи, складання обвинувального висновку, затримання підозрюваного у вчиненні злочину. Запропоновано встановити у відповідному законі

порядок притягнення слідчих до відповідальності за вчинення кримінально-процесуальних правопорушень, одночасно передбачивши в ньому створення кваліфікаційно-дисциплінарних комісій слідчих для об'єктивної та справедливої оцінки правомірності їх дій [1].

О. Зайцев вважає, що процесуальний статус слідчого становить визначену нормами кримінального процесуального права сукупність таких елементів: функція (основний напрям кримінальної процесуальної діяльності); завдання; повноваження слідчого (права та обов'язки); процесуальна самостійність та незалежність; гарантії законності й обґрунтованості діяльності; процесуально-правова відповідальність. Саме загальноправовий статус державних органів, що реалізують кримінальне судочинство, дає змогу повною мірою з'ясувати сутність повноважень і функцій слідчого в кримінальному процесі, вивчити нерозривний взаємозв'язок між його обов'язками, правами та компетенцією [2].

В діючому законодавстві (КПК) не здійснено чіткого розмежування завдань, обов'язків та прав слідчого. Загалом визначено, що слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Виписано його повноваження: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випад-

ках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності відповідних підстав; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК. У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні. Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК, тягне за собою передбачену законом відповідальність [3].

Вчені у галузі кримінального процесу підкреслюють що провідним обов'язком слідчого є забезпечення неупередженого досудового розслідування за якою слідчий зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити і ті обставини, що викривають, і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Для ухвалення неупереджених рішень слідчий за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ із погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з погляду достатності та взаємозв'язку [4].

Норми кримінального процесу зобов'язують слідчого не брати участь у кримінальному провадженні, якщо він особисто, його близькі

родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості. В цьому випадку він зобов'язаний заявити самовідвід [5, с. 27].

Неохідно звернути увагу, що у відповідності засад публічності слідчий зобов'язаний: в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку:

- безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення;
- вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [6, с. 49].

Формально догматичний аналіз вище наведених положень кримінального процесуального кодексу України дає можливість виокремити наступні узагальнення щодо складових процесуального статусу слідчого: Завдання слідчого є своєчасне здійснення процесуальних дій у відповідності до норм Кримінально-процесуального Кодексу України. Процесуальними обов'язками слідчого є: беззаперечне дотримання кримінально-процесуальних норм щодо початку досудового розслідування; за наявності процесуальних підстав повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; проведення слідчих (розшукових) дій; звернення за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; виконання доручення та вказівок прокурора, які надаються у письмовій формі; складання обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження. Процесуальними правами слідчого є: надання доручень щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звернення до керівника органу досудового розслідування,

у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій. Слідчий несе відповідальність за порушення норм кримінального процесу, невиконання законних вказівок та доручень прокурора.

У більш широкому доктринальному трактуванні з урахуванням власного практичного досвіду слідчого визначаємо що: Завданнями (функціями) слідчого є забезпечення законності, верховства права, справедливості на усіх стадіях досудового розслідування, своєчасного та повного розслідування кримінальних проваджень. Під час кримінального провадження слідчий зобов'язаний дотримуватися встановленого порядку і виносити рішення у точній відповідності з нормами права, які підлягають застосуванню у кожному окремому випадку [7, с. 65]. Слідчий зобов'язаний забезпечити дотримання процесуальних норм під час проведення усіх процесуальних дій. Зокрема при повідомленні особі про підозру, виконання вимог стосовно складання обвинувального акту. Слідчий зобов'язаний зібрати докази, опитувати свідків, організувати проведення розшукових та оперативно-розшукових дій, обшуків, здійснювати аналіз доказів та готувати процесуальні документи. Слідчий зобов'язаний дотримуватися етичних стандартів під час виконання своїх обов'язків. Слідчий, зобов'язаний безсторонньо та об'єктивно дослідити обставин кримінального провадження, саме в цьому і полягає неупередженість розслідування та судового розгляду, яка досягається, крім іншого, нормами інституту відводів та самовідводів [8, с. 11]. Дотримуючись процесуальних норм і етичних стандартів під час досудового розслідування, слідчі створюють умови для ефективного відправлення правосуддя, одночасно захищаючи права всіх учасників досудового розслідування. Процесуальні права слідчих є важливою частиною системи досудового

слідства. Оскільки вони забезпечують проведення ефективність досудового слідства у відповідності до закону. До процесуальних прав слідчого належить право давати доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та вимагати їх виконання, організувати проведення негласних (розшукових) дій, вживати заходів безпеки потерпілих та свідків, реагувати на клопотання прокурора.

Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Процесуальна незалежність слідчого – це принцип кримінального процесу, зміст якого складають положення про те, що: проведення досудового розслідування і прийняття всіх рішень у кримінальному провадженні здійснюється слідчим на підставі закону та у відповідності до його внутрішнього переконання; слідчому забезпечуються умови для безперешкодного та ефективного здійснення його процесуальних повноважень; забороняється будь-який вплив на слідчого під час його процесуальної діяльності. Процесуальна самостійність та незалежність слідчого є симбіозом суб'єктивних та об'єктивних характеристик правового статусу слідчого. Суб'єктивні риси проявляються через вираження внутрішнього переконання слідчого під час реалізації власних повноважень у ході здійснення завдань кримінального провадження. Процесуальну самостійність слідчого потрібно розуміти як положення кримінального процесуального законодавства, відповідно до якого слідчий самостійно приймає всі рішення про проведення досудового розслідування і здійснення слідчих (розшукових) дій (за винятком випадків, коли законом передбачене одержання

санкції або згоди прокурора чи дозволу слідчого судді) і несе повну відповідальність за їхнє законне і своєчасне проведення, а також відстоює (захищає) ці повноваження, передбачені КПК України засобами. Правовий захист процесуальної самостійності та незалежності слідчого виражається як у законодавчому закріпленні, так і у практичній реалізації повноважень слідчого під час виконання ним службових прав та обов'язків у кримінальному провадженні. Гарантіями правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого є комплекс передбачених законодавством умов і засобів, що дають змогу реалізовувати слідчому свої повноваження на основі об'єктивних та суб'єктивних чинників у ході досудового розслідування. Зміст гарантій полягає у скеровуванні правових прийомів та засобів з метою попередження втручання третіх осіб у діяльність слідчого. Значення процесуальної самостійності слідчого полягає в тому, що вона є неодмінною умовою ефективного, швидкого, повного та неупередженого розслідування, так як тільки процесуально самостійний слідчий здатний всебічно, повно та неупереджено встановити всі обставини кримінального провадження, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, і у такий спосіб забезпечити виконання завдань кримінального провадження [2].

Висновки. Отже, процесуальний статус слідчого органу досудового розслідування – це системи закріплених у кримінально-процесуальних завдань, процесуальних обов'язків і прав, відповідальності та процесуальної незалежності, що визначає його головну роль у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень на основі реалізації норм кримінального процесу.

Анотація

В статті розкрито процесуальний статус слідчого органу досудового розслідування. З'ясовано, що це системи закріплених кримінально-процесуальних завдань, процесуальних обов'язків і прав, відповідальності та процесуальної незалежності. Вони визначають головну роль слідчого у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень на основі реалізації норм

кримінального процесу. Доведено, що слідчий зобов'язаний забезпечити дотримання процесуальних норм під час проведення усіх процесуальних дій. Він має збирати докази, опитувати свідків, організувати проведення розшукових та оперативно-розшукових дій, обшуки, здійснювати аналіз доказів та готувати процесуальні документи. Слідчий зобов'язаний дотримуватися етичних стандартів під час виконання своїх обов'язків. Процесуальні права слідчих є важливою частиною системи досудового слідства. Слідчий забезпечує проведення ефективного досудового слідства у відповідності до закону. До його процесуальних прав належить відправлення доручення органам дізнання про проведення слідчих (розшукових) дій та вимагати їх виконання. Організувати проведення негласних (розшукових) дії правоохоронними органами, вживати заходів безпеки потерпілих та свідків. Дотримуючись процесуальних норм і етичних стандартів під час досудового розслідування, слідчі створюють умови для ефективного відправлення правосуддя, одночасно захищаючи права всіх учасників досудового розслідування. Належні процесуальні права слідчих забезпечують ефективність досудового слідства. До них належить право давати доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та вимагати їх виконання, організувати проведення негласних (розшукових) дії та ін. Слідчий, здійснюючи свої процесуальні повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Будь яке втручання в діяльність слідчого осіб, що не мають на те законних повноважень є протиправним та юридично карним.

Ключові слова: відповідальність, докази, ефективність, зобов'язання, орган досудового розслідування, процесуальна незалежність, процесуальний статус, процесуальні права, слідчий орган, слідчі дії, слідчий.

Polkovnikov V. H. Procedural status of the investigative body of the pre-trial investigation in Ukraine

Summary

The article discloses the procedural status of the investigative body of the pre-trial investigation. It was found that these are systems of established criminal procedural tasks, procedural duties and rights, responsibility and procedural independence. They determine the main role of the investigator in the pre-trial investigation of criminal proceedings based on the implementation of the norms of the criminal process. It has been proven that the investigator is obliged to ensure compliance with procedural norms during all procedural actions. He has to collect evidence, interview witnesses, organize search and operational search actions, searches, analyze evidence and prepare procedural documents. The investigator is obliged to adhere to ethical standards while performing his duties. Procedural rights of investigators are an important part of the pre-trial investigation system. The investigator ensures effective pre-trial investigation in accordance with the law. His procedural rights include sending a mandate to the bodies of inquiry about the conduct of investigative (search) actions and demanding their execution. Organize secret (investigative) actions by law enforcement agencies, take safety measures for victims and witnesses. Adhering to procedural norms and ethical standards during the pre-trial investigation, investigators create conditions for the effective administration of justice, while protecting the rights of all participants in the pre-trial investigation. Proper procedural rights of investigators ensure the effectiveness of pre-trial investigation. They have the right to issue instructions for the conduct of investigative (search) actions and to demand their implementation, to organize the implementation of covert (search) actions, etc. The investigator, exercising his procedural powers, is independent in his procedural activities. Any interference in the activity of the investigator by persons who do not have the legal authority to do so is illegal and legally punishable.

Key words: body of pre-trial investigation, efficiency, evidence, investigative actions, investigative body, investigator, obligation, procedural independence, procedural rights, procedural status, responsibility.

Список використаних джерел:

1. Литвинчук О. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 20 с.
2. Зайцев О. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого органу досудового розслідування у кримінальному процесі України: правові гарантії : автореф. дис. ... к. ю. н.: 12.00.09. Київ, 2019. 18 с.
3. Кримінальний процесуальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
5. Кримінальний процес : підруч. / за ред. О. Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 1. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 337 с.
6. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров та ін. Київ, 2020. 497 с.
7. Кримінальний проце : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків, 2013. 24 с.
8. Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша та ін. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.
9. Скрипіна Ю. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків., 2008. 20 с.
10. Туманянц А. Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 1998. 16 с.